

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI

SOSIAL ELMLƏR

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА

ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

AZERBAIJAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES

SOCIAL SCIENCES

№ 1

BAKİ – “ELM” – 2026

“Sosial elmlər” jurnalı Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Mətbu nəşrlərin reyestri və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin qərarı ilə “Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən elmi nəşrlərin siyahısı” na daxil edilmişdir.

BAŞ REDAKTOR:

Nərgiz AXUNDOVA, akademik

BAŞ REDAKTORUN MÜAVİNİ:

Yaqub MAHMUDOV, akademik

MƏSUL KATİB:

Lamiyə QAFAR-ZADƏ, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

REDAKSİYA HEYƏTİNİN ÜZVLƏRİ:

İsmayıl Hacıyev (akademik), Nailə Vəlixanlı (akademik), Gövhər Baxşəliyeva (akademik), Şahin Mustafayev (akademik), Musa Qasımlı (AMEA-nın müxbir üzvü), Könül Bünyadzadə (AMEA-nın müxbir üzvü), İlham Məmmədzadə (fəlsəfə elmləri doktoru), Nazim İmanov (iqtisad elmləri doktoru), Aytən Mustafazadə (hüquq elmləri doktoru), Məryəm Seyidbəyli (tarix elmləri doktoru), Nəcəf Müseyibli (tarix elmləri doktoru), Ayxan Rüstənzadə (hüquq elmləri doktoru), Əliəğa Məmmədli (antropologiya elmləri doktoru).

REDAKSİYA HEYƏTİNİN XARİCİ ÜZVLƏRİ:

Selma Yel (doktor, professor, Türkiyə), Toğrul İsmayıl (doktor, professor, Türkiyə), İqor Turitsın (doktor, professor, Rusiya Federasiyası), Hakim Elnazarov (doktor, Böyük Britaniya), Djozgil Kim (professor, Cənubi Koreya), Jozef Tymanovski (doktor, professor, Polşa), Pavel Stavarz (doktor, Polşa), Meruyert Abuseitova (doktor, professor, Qazaxıstan).

REDAKSİYANIN ÜNVANI:

AZ1001, Azərbaycan Respublikası, Bakı şəh., İstiqlaliyyət küç., 30

Tel.: (+99412) 4925180; mob.: (+99455) 5581080

E-mail: socialsciences.anas@gmail.com

Website: <https://socialsciences.az/>

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Наргиз АХУНДОВА, академик

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:
Ягуб МАХМУДОВ, академик

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:
Ламия КАФАР-ЗАДЕ, доктор философии по истории, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:
Исмаил Гаджиев (академик), Наиль Велиханлы (академик), Говхар Бахшалиева (академик), Шахин Мустафаев (академик), Муса Гасымлы (член-корреспондент НАНА), Кёнуль Буньядзаде (член-корреспондент НАНА), Ильхам Мамедзаде (доктор философских наук), Назим Иманов (доктор экономических наук), Айтён Мустафазаде (доктор юридических наук), Марьям Сеидбейли (доктор исторических наук), Наджаф Мусеибли (доктор исторических наук), Айхан Рустамзаде (доктор юридических наук), Алиага Мамедли (доктор антропологических наук).

ИНОСТРАННЫЕ ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:
Сельма Йель (доктор, профессор, Турция), Тогрул Исмаил (доктор, профессор, Турция), Игорь Турцын (доктор, профессор, Российская Федерация), Хаким Эльназаров (доктор, Великобритания), Джозгил Ким (профессор, Южная Корея), Жозеф Тумановски (доктор, профессор, Польша), Павел Ставарз (доктор, Польша), Меруерт Абусейтова (доктор, профессор, Казахстан).

АДРЕС РЕДАКЦИИ:
AZ1001, Азербайджанская Республика, г. Баку, ул. Истиглалийат, 30
Тел.: (+99412) 4925180; моб.: (+99455) 5581080
E-mail: socialsciences.anas@gmail.com
Website: <https://socialsciences.az/>

EDITOR-IN-CHIEF:

Nargiz AKHUNDOVA, Academician

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Yagub MAHMUDOV, Academician

EXECUTIVE SECRETARY:

Lamiya GAFAR-ZADA, Doctor of Philosophy in History, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ismayil Hajiyeu (Academician), Naila Velikhanli (Academician), Govhar Bakhshaliyeva (Academician), Shanin Mustafayev (Academician), Musa Gasimli (Corresponding member of ANAS), Konul Bunyadzada (Corresponding member of AN- AS), Ilham Mammadzada (Doctor of Philosophical Sciences), Nazim Imanov (Doctor of Economic Sciences), Ayten Mustafazada (Doctor of Juridical Sciences), Maryam Seyidbayli (Doctor of Historical Sciences), Najaf Museyibli (Doctor of Historical Sciences), Aykhan Rustamzada (Doctor of Juridical Sciences), Aliagha Mammadli (Doctor of Anthropological Sciences).

FOREIGN MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Selma Yel (doctor, professor, Turkey), Toghrul Ismayil (doctor, professor, Turkey), Igor Turitsyn (doctor, professor, Russian Federation), Hakim Elnazarov (doctor, Great Britain), Djozgil Kim (professor, South Korea), Jozef Tymanowski (doctor, professor, Poland), Pawel Stawarz (doctor, Poland), Meruert Abuseitova (doctor, professor, Kazakhstan).

EDITORIAL ADDRESS:

AZ1001, Azerbaijan Republic, Baku, 30 Istiglaliyyat St.

Phone: (+99412) 4925180; mob.: (+99455) 5581080

Email address: socialsciences.anas@gmail.com

Website: <https://socialsciences.az/>

MÜNDƏRİCAT

BAŞ MƏQALƏ

İSMAYIL HACIYEV. PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜNÜN TƏMİN EDİLMƏSİ	11
--	----

TARİX və ETNOLOGİYA

AİDƏ BAĞIROVA. 2003-cü İL MÜHARİBƏSİNDƏN SONRA İRAQIN YENİDƏN QURULMASININ BƏZİ ASPEKTLƏRİNƏ DAİR	22
ALLAHVERDİ ƏLİMİRZƏYEV. QƏRBİ AZƏRBAYCANIN QƏDİM ETNO-TOPONİMLƏRİNİN ÖN ASIYA PARALELLƏRİNƏ DAİR	33
FƏRİDƏ ALLAHVERDİYEV. XƏLİFƏ İBN XƏYYAT ƏL-USFURİNİN “KİTAB ƏT-TARİX” ƏSƏRİNDƏ AZƏRBAYCANA DAİR BƏZİ MƏLUMATLAR	48
GÜNEL TAĞIZADƏ. NİZAMLAŞDIRMA ARXİTEKTURASI: MODERN, TOTALİTARİZM VƏ ETNİK DEPORTASIYALARIN MƏNTİQİ (SOVET SOSIAL MÜHƏNDİSLİK TƏCRÜBƏLƏRİ TİMSALINDA)	54
XƏZƏR NƏSİBLİ. HÜLAKÜ XANIN XARİCİ SİYASƏTİNƏ NESTROİAN KİLSƏSİNİN TƏSİRİ	62
İBRAHİM QULİYEV. CARULLAH ZƏMƏXŞƏRİNİN “TƏFSİRÜL-KƏŞŞAF” ƏSƏRİNDƏ ƏHLİ-BEYTİN FƏZİLƏTLƏRİ HAQQINDA NƏQL OLUNMUŞ HƏDİSLƏR VƏ ONLARIN TƏDQİQ-TƏHLİLİ	71
İKRAM AĞASIYEV. QƏRBİ ZƏNGƏZURUN ERMƏNİSTAN SSR-Ə VERİLMƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN SSR ƏRAZİLƏRİNƏ QARŞI YENİ ƏRAZİ QƏSDLƏRİ PLANLARI (1920-1924)	89
MƏRYƏM ORUCLU. MÜASİR DÜNYADA ETNİK AZLIQLAR MƏSƏLƏSİ VƏ PROBLEMLƏR	100
MÜŞƏRRƏF HƏSƏNOVA. ANTİK DÜNYADA HÖKMDARLIQ TİTULLARI: “ALBANORUM REX” VƏ “BASILEUS” İFADƏLƏRİ NÜMUNƏSİNDƏ	107
NAZİLƏ MƏMMƏDOVA. MÜASİR AZƏRBAYCAN TARİXŞÜNASLIĞINDA ORTA ƏSR İSLAM MƏDƏNİYYƏTİNİN MƏNBƏLƏRİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ DAİR	118
NAZİLƏ SOLTANOVA. ŞAMAXININ ORTA ƏSR ALİMLƏRİNİN ELMİ XİDMƏTLƏRİ	127
NƏRGİZ AXUNDOVA, AYDIN ƏLİ-ZADƏ. XİLAFƏTİN XARİCİLƏRLƏ MÜCADİLƏSİNDƏ AZƏRBAYCANA AİD XÜSUSLAR HAQQINDA	137
ORUC QULİYEV. ABBASQULU AĞA BAKIXANOVUN MAARİFÇİLİK, TARİXŞÜNASLIQ VƏ DİPLOMATİK FƏALİYYƏTİ AZƏRBAYCAN TARİXİNDƏ (ŞƏXSİ ARXİV MATERİALLARI ƏSASINDA)	146
RAFİQ SƏFƏROV. XIX VƏ XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ ŞİRVANIN TARİXİ COĞRAFİYASI: SİYASİ VƏ İNZİBATİ STRUKTURDA DƏYİŞİKLİKLƏR	156
ŞƏBNƏM RÜSTƏMOVA. “1727-Cİ İL TARİXLİ RƏVAN LİVASI MÜFƏSSƏL TƏHRİR DƏFTƏRİ”NƏ GÖRƏ İRƏVAN VİLAYƏTİNDƏ KƏND TƏSƏRRÜFATININ VƏZİYYƏTİ	177
ŞÖLƏ MƏMMƏDOVA. AZƏRBAYCANIN İSLAM AREALINA DAXİL OLMASI	190
TAMİLLA KƏRİMOVA-KOCAYEVA. 1926-Cİ İL BİRİNCİ ÜMUMİTTİFAQ TÜRKOLOJİ QURULTAYI DÖVLƏT MİLLİ SİYASƏTİ SİSTEMİNDƏ: NİYYƏTLƏR VƏ REALLAŞMA	197
TOFİQ MUSTAFAZADƏ. QUBALI FƏTƏLİ XANIN AZƏRBAYCANI BİRLƏŞDİRMƏ SİYASƏTİ (TARİXİ-MÜQAYİSƏLİ TƏHLİL)	216
YAROSLAV PİLİPÇUK. MƏRKƏZİ ASIYA VƏ ÇİN TARİXİNDƏ ŞATO TÜRKLƏRİ	235

ARXEOLOGİYA və ETNOQRAFIYA

ƏLİAĞA MƏMMƏDLİ. SOVET VƏ POST-SOVET DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ƏHALISININ HƏYATINDA SOSIO-MƏDƏNİ DƏYİŞİKLİKLƏRİN BƏZİ LOKAL XÜSUSİYYƏTLƏRİ HAQQINDA (DAŞKƏSƏN ŞƏHƏRİ MATERİALLARI ƏSASINDA)	239
NƏCƏF MÜSEYİBLİ. AZƏRBAYCANIN ARXEOLÖJİ ABİDƏLƏRİ VƏ QƏDİM İRANLILAR MƏSƏLƏSİ	248
VƏLİ BAXŞƏLİYEV, ELMAR BAXŞƏLİYEV. UBEYD MƏDƏNİYYƏTİNİN ŞİMALA YAYILMASI İLƏ BAĞLI YENİ FAKTLAR	260

FƏLSƏFƏ və HÜQUQ

ARZU ƏSRƏF HACIYEVA. XIX ƏSR AZƏRBAYCAN VƏ ŞƏRQ SİYASİ-FƏLSƏFİ DÜŞÜNCƏSİNDƏ DÖVLƏT VƏ SUVERENLİK ANLAYIŞLARININ TRANSFORMASIYASI	273
HABİL QURBANOV. QANUNVERİCİLİK VƏ SUVERENLİK ARASINDA DİALEKTİK MÜNASİBƏT	281
LEYLİ QULİYEVA. AZƏRBAYCANIN ELMİ VƏ TƏHSİL TƏRƏQQİSİNİN YENİ MƏRHƏLƏSİ	286

SİYASİ ELMLƏR

AYTƏKİN ZEYNALOVA. QLOBAL TƏHLÜKƏSİZLİK XƏRİTƏSİNDƏ	
AZƏRBAYCANIN DOMİNANT ROLU	292
FƏRİD BƏHRAMLİ. RUSİYANIN UKRAYNAYA QARŞI TƏCAVÜZÜNÜN AVROPA	
İTTİFAQININ İNKİŞAFINA TƏSİRİ	299
HÜMEYRƏ MUSTAFAYEVA. MÜASİR MƏRHƏLƏDƏ DEMOKRATİK TRANSFORMASIYA	
PROBLEMLƏRİ: TƏCRÜBƏ VƏ PERSPEKTİVLƏR	304
KAMİL MİRİYEV. ABŞ-IN ORTA ŞƏRQ SİYASƏTİNİN ƏRƏB DÜNYASINDA İCTİMAİ-SİYASİ	
PROSESLƏRƏ TƏSİRİ	310
YEGANƏ BAXŞIYEVA. CƏNUBİ QAFQAZIN HİDRORESURSLARI YAŞIL ENERJİNİN	
STRATEJİ ƏHƏMİYYƏTİ KİMİ	321

DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ

VAQİF MƏMMƏDOV. ÇOXÖLÇÜLÜ İDARƏETMƏ PERSPEKTİVİNDƏN DÖVLƏT	
XİDMƏTLƏRİNİN EFFEKTİVLİYİ	327

PEDAQOGİKA

ƏMİNƏ SƏFƏRZADƏ. İNGİLİS DİLİNİ XARİCİ DİL KİMİ ÖYRƏNƏN TƏLƏBƏLƏRDƏ	
MÜSTƏQİLLİYİ VƏ OXU SÜRƏTİNİ ARTIRMAQ ÜÇÜN GENİŞ OXUMA	
PROQRAMLARINDAN İSTİFADƏ	336

KİTABXANA İŞİ

SEVDA KƏRİMOVA. BİZNES, KİTABXANA VƏ SÜNİ INTELLEKT: İMKANLAR VƏ	
PERSPEKTİVLƏR	343

YUBİLEYLƏR

Cəbi Bəhramov. Azərbaycan və dünya tarixinin tədqiqinə həsr olunmuş	
şərəfli ömrü səhifələri: tarix elmləri doktoru, professor İradə Səid qızı Bağirova	350

BEYNƏLXALQ STANDARTLAR VƏ TÖVSIYƏLƏR

Shirin Heidari, Thomas F. Babor, Paola De Castro, Sera Tort, Mirjam Curno. TƏDQİQATDA	
CİNS VƏ GENDER BƏRABƏRLİYİ: SAGER QAYDALARININ ƏSASLANDIRILMASI VƏ	
İSTİFADƏSİ ÜÇÜN TÖVSIYƏLƏR / Tərcümə müəllifləri: İradə Hüseynova, Səbuhi Qəhrəmanov	353

СОДЕРЖАНИЕ

ГЛАВНАЯ СТАТЬЯ

ИСМАИЛ ГАДЖИЕВ. ПРЕЗИДЕНТ ИЛЬХАМ АЛИЕВ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	11
--	----

ИСТОРИЯ и ЭТНОЛОГИЯ

АИДА БАГИРОВА. О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ИРАКА ПОСЛЕ ВОЙНЫ 2003 ГОДА	22
АЛЛАХВЕРДИ АЛИМИРЗАЕВ. О ПЕРЕДНЕАЗИАТСКИХ ПАРАЛЛЕЛЯХ ДРЕВНИХ ЭТНОТОПОНИМОВ ЗАПАДНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА	33
ФАРИДА АЛЛАХВЕРДИЕВА. НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ ОБ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА В ТРУДЕ ХАЛИФЫ ИБН ХАЙЙАТА АЛЬ-УСФУРИ «КИТАБ АТ-ТАРИХ»	48
ГЮНЕЛЬ ТАГИЗАДЕ. АРХИТЕКТУРА УПОРЯДОЧИВАНИЯ: МОДЕРН, ТОТАЛИТАРИЗМ И ЛОГИКА ЭТНИЧЕСКИХ ДЕПОРТАЦИЙ (НА ПРИМЕРЕ СОВЕТСКИХ ПРАКТИК СОЦИАЛЬНОЙ ИНЖЕНЕРИИ)	54
ХАЗАР НАСИБЛИ. ВЛИЯНИЕ НЕСТОРИАНСКОЙ ЦЕРКВИ НА ВНЕШНЮЮ ПОЛИТИКУ ХАНА ХУЛАГУ	62
ИБРАГИМ ГУЛИЕВ. ХАДИСЫ О ДОСТОИНСТВАХ АХЛЬ АЛЬ-БЕЙТА, ПРИВЕДЁННЫЕ В ПРОИЗВЕДЕНИИ ДЖАРУЛЛАХА ЗАМАХШАРИ “ТАФСИР АЛЬ-КАШШАФ”, И ИХ ИССЛЕДОВАНИЕ И АНАЛИЗ	71
ИКРАМ АГАСИЕВ. ПЕРЕДАЧА ЗАПАДНОГО ЗАНГЕЗУРА К АРМЯНСКОЙ ССР И ПЛАНЫ НОВЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ПРИТЯЗАНИЙ ПРОТИВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР (1920-1924)	89
МАРЬЯМ ОРУДЖЛУ. ПРОБЛЕМЫ И ВОПРОСЫ ЭТНИЧЕСКИХ МЕНЬШИНСТВ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ	100
МУШАРРАФ ГАСАНОВА. ЦАРСКИЕ ТИТУЛЫ В АНТИЧНОМ МИРЕ: НА ПРИМЕРЕ ВЫРАЖЕНИЙ «ALBANORUM REX» И «BASILEUS»	107
НАЗИЛЯ МАМЕДОВА. ОБ ИЗУЧЕНИИ В СОВРЕМЕННОЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ ИСТОЧНИКОВ СРЕДНЕВЕКОВОЙ МУСУЛЬМАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ	118
НАЗИЛЯ СОЛТАНОВА. НАУЧНЫЕ ЗАСЛУГИ СРЕДНЕВЕКОВЫХ УЧЕНЫХ ШЕМАХИ	127
НАРГИЗ АХУНДОВА, АЙДЫН АЛИЗАДЕ. ОБ ОСОБЕННОСТЯХ, СВЯЗАННЫХ С АЗЕРБАЙДЖАНОМ В БОРЬБЕ ХАЛИФАТА С ХАРИДЖИТАМИ	137
ОРУДЖ ГУЛИЕВ. ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ, ИСТОРИОГРАФИЧЕСКАЯ И ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АББАСКУЛИ АГА БАКИХАНОВА В ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА (НА ОСНОВЕ МАТЕРИАЛОВ ЛИЧНОГО АРХИВА)	146
РАФИК САФАРОВ. ИСТОРИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ ШИРВАНА XIX-НАЧАЛА XX ВЕКА: ИЗМЕНЕНИЕ ПОЛИТИКО-АДМИНИСТРАТИВНОЙ СТРУКТУРЫ	156
ШАБНАМ РУСТАМОВА. СОСТОЯНИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ИРЕВАНСКОЙ ПРОВИНЦИИ СОГЛАСНО ПОДРОБНОМУ ТАХРИРНОМУ ДЕФТЕРУ РЕВАНСКИЙ ЛИВА 1727 ГОДА	177
ШОЛА МАММАДОВА. ВХОЖДЕНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В ИСЛАМСКИЙ АРЕАЛ	190
ТАМИЛЛА КЕРИМОВА-КОДЖАЕВА. ПЕРВЫЙ ВСЕСОЮЗНЫЙ ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЙ СЪЕЗД 1926 ГОДА В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ: ЗАМЫСЛЫ И РЕАЛИЗАЦИЯ	197
ТОФИК МУСТАФАЗАДЕ. ОБЪЕДИНИТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ФАТАЛИ ХАНА ГУБИНСКОГО	216
ЯРОСЛАВ ПИЛИПЧУК. ТЮРКИ-ШАТО В ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И КИТАЯ	235

АРХЕОЛОГИЯ и ЭТНОГРАФИЯ

АЛИАГА МАМЕДЛИ. О НЕКОТОРЫХ ЛОКАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЯХ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ЖИЗНИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В СОВЕТСКИЙ И ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОДЫ (ПО МАТЕРИАЛАМ ГОРОДА ДАШКЕСАН)	239
НАДЖАФ МУСЕИБЛИ. АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПАМЯТНИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА И ВОПРОС О ДРЕВНИХ ИРАНЦАХ	248
ВЕЛИ БАХШАЛИЕВ, ЭЛЬМАР БАХШАЛИЕВ. НОВЫЕ ФАКТЫ, СВЯЗАННЫЕ РАСПРОСТРАНЕНИЕМ УБЕЙДСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА СЕВЕР	260

ФИЛОСОФИЯ и ПРАВО

АРЗУ АШРАФ ГАДЖИЕВА. ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОНЯТИЙ ГОСУДАРСТВА И СУВЕРЕНИТЕТА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ И ВОСТОЧНОЙ ПОЛИТИКО-ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ XIX ВЕКА	273
ГАБИЛ ГУРБАНОВ. ДИАЛЕКТИЧЕСКАЯ ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ И СУВЕРЕНИТЕТОМ	281
ЛЕЙЛИ ГУЛИЕВА. НОВЫЙ ЭТАП НАУЧНОГО И ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОГРЕССА АЗЕРБАЙДЖАНА	286

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

АЙТЕКИН ЗЕЙНАЛОВА. ДОМИНИРУЮЩАЯ РОЛЬ АЗЕРБАЙДЖАНА В ГЛОБАЛЬНОЙ АРХИТЕКТУРЕ БЕЗОПАСНОСТИ	292
ФАРИД БАХРАМЛЫ. ВЛИЯНИЕ АГРЕССИИ РОССИИ ПРОТИВ УКРАИНЫ НА РАЗВИТИЕ ЕС	299
ХУМЕЙРА МУСТАФАЕВА. ПРОБЛЕМЫ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ НА СОВРЕМЕННОЙ АРЕНЕ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ	304
КАМИЛЬ МИРИЕВ. ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИКИ США НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ НА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В АРАБСКОМ МИРЕ	310
ЕГНА БАШХЫЕВА. ГИДРОРЕСУРСЫ ЮЖНОГО КАВКАЗА КАК СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЗЕЛЕННОЙ ЭНЕРГЕТИКИ	321

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

ВАГИФ МАМЕДОВ. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ С ПОЗИЦИИ МНОГОМЕРНОГО УПРАВЛЕНИЯ	327
---	-----

ПЕДАГОГИКА

АМИНА САФАРЗАДЕ. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОГРАММ ОБШИРНОГО ЧТЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ АВТОНОМИИ И БЕГЛОСТИ ЧТЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ, ИЗУЧАЮЩИХ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ	336
--	-----

БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО

СЕВДА КЕРИМОВА. БИЗНЕС, БИБЛИОТЕКА И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	343
--	-----

ЮБИЛЕИ

Джаби Бахрамов. Славные страницы жизни, посвященные исследованию истории Азербайджана и мира: доктор исторических наук, профессор Ирада Саид кызы Багирова	350
---	-----

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

<i>Heidari et al. Sex and Gender Equity in Research: rationale for the SAGER guidelines and recommended use</i> / Авторы перевода: Ирада Гусейнова, Сабухи Гахраманов	353
---	-----

CONTENTS

LEAD ARTICLE

ISMAYIL HAJIYEV. PRESIDENT ILHAM ALIYEV AND THE RESTORATION OF AZERBAIJAN'S TERRITORIAL INTEGRITY	11
--	-----------

HISTORY and ETNOLOGY

AIDA BAGIROVA. ON SOME ASPECTS OF IRAQ'S RECONSTRUCTION AFTER THE 2003 WAR.....	22
ALLAHVERDI ALIMIRZAYEV. ON THE NEAR EAST PARALLELS OF ANCIENT ETHNOTOPONYMS OF WESTERN AZERBAIJAN	33
FARIDA ALLAHVERDIYEVA. SOME INFORMATION ON THE HISTORY OF AZERBAIJAN IN THE WORK "KITAB AT-TARIKH" BY KHALIFA IBN KHAYYAT AL-USFURI	48
GUNEL TAGIZADE. THE ARCHITECTURE OF ORDERING: MODERNITY, TOTALITARIANISM, AND THE LOGIC OF ETHNIC DEPORTATIONS (BASED ON SOVIET PRACTICES OF SOCIAL ENGINEERING)	54
KHAZAR NASIBLI. THE IMPACT OF THE NESTORIAN CHURCH ON THE FOREIGN POLICY OF HULAGU KHAN	62
IBRAHIM GULIYEV. HADITHS NARRATED ABOUT THE VIRTUES OF AHL AL-BAYT IN JARULLAH ZAMAKHSHARI'S WORK <i>TAFSIR AL-KASHSHAF</i> AND THEIR STUDY AND ANALYSIS.....	71
IKRAM AGASIYEV. THE ANNEXATION OF WESTERN ZANGEZUR TO THE ARMENIAN SSR AND PLANS FOR NEW TERRITORIAL ENCROACHMENTS AGAINST THE AZERBAIJAN SSR (1920-1924)	89
MARYAM ORUJLU. THE ISSUE AND PROBLEMS OF ETHNIC MINORITIES IN THE MODERN WORLD.....	100
MUSHARRAF HASANOVA. ROYAL TITLES IN THE ANCIENT WORLD: THE CASE OF "ALBANORUM REX" AND "BASILEUS"	107
NAZILA MAMEDOVA. ON THE STUDY OF THE SOURCES OF MEDIEVAL MUSLIM CULTURE IN MODERN AZERBAIJANI HISTORIOGRAPHY	118
NAZILA SOLTANOVA. SCIENTIFIC MERITS OF MEDIEVAL SCIENTISTS OF SHEMAKHA	127
NARGIZ AKHUNDOVA, AYDIN ALIZADE. ON THE AZERBAIJAN-RELATED ASPECTS IN THE CALIPHATES STRUGGLE AGAINST KHARIJITES	137
ORUJ GULIYEV. THE ENLIGHTENMENT, HISTORIOGRAPHICAL, AND DIPLOMATIC ACTIVITIES OF ABBASGULU AGHA BAKIKHANOV IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN (BASED ON PERSONAL ARCHIVE MATERIALS)	146
RAFIK SAFAROV. HISTORICAL GEOGRAPHY OF SHIRVAN IN THE 19TH – EARLY 20th CENTURY: CHANGE OF THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE STRUCTURE	156
SHABNAM RUSTAMOVA. THE STATE OF AGRICULTURE IN THE ERIVAN PROVINCE ACCORDING TO THE DETAILED TAHRIR REGISTER OF THE REVAN SANJAK OF 1727	177
SHOLA MAMMADOVA. THE INCLUSION OF AZERBAIJAN INTO THE ISLAMIC SPHERE	190
TAMILLA KARIMOVA-KOJAYEVA. THE FIRST ALL-UNION TURKOLOGICAL CONGRESS OF 1926 IN THE SYSTEM OF STATE NATIONAL POLICY: DESIGNS AND REALIZATION	197
TOFIG MUSTAFAZADEH. FATALI KHAN GUBINSKY'S UNIFICATION POLICY	216
YAROSLAV PYLYPCHUK. SHATOU TURKS IN THE HISTORY OF CENTRAL ASIA AND CHINA	235

ARCHAEOLOGY and ETHNOGRAPHY

ALIAGHA MAMMADLI. ON SOME LOCAL FEATURES OF SOCIO-CULTURAL CHANGES IN THE LIFE OF THE AZERBAIJANI POPULATION IN THE SOVIET AND POST-SOVIET PERIODS (BASED ON MATERIALS FROM THE CITY OF DASHKESAN)	239
NAJAF MUSEIBLI. ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS OF AZERBAIJAN AND THE CASE OF ANCIENT IRANIANS	248
VELI BAKHSHALIYEV, ELMAR BAKHSHALIYEV. NEW FACTS RELATED TO THE SPREAD OF THE UBAID CULTURE TO THE NORTH	260

PHILOSOPHY and LAW

ARZU ASHRAF HAJIYEVA. THE TRANSFORMATION OF THE CONCEPTS OF STATE AND SOVEREIGNTY IN NINETEENTH-CENTURY AZERBAIJANI AND EASTERN POLITICAL-PHILOSOPHICAL THOUGHT	273
HABIL GURBANOV. DIALECTIC RELATIONSHIP BETWEEN LEGISLATION AND SOVEREIGNTY	281
LEYLI QULIYEVA. A NEW STAGE OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL PROGRESS IN AZERBAIJAN.....	286

POLITICAL SCIENCES

AYTEKIN ZEYNALOVA. AZERBAIJAN'S DOMINANT ROLE IN THE GLOBAL SECURITY ARCHITECTURE.....	292
FARID BAHRAMLI. IMPACT OF RUSSIA'S AGGRESSION ON UKRAINE ON THE EU'S DEVELOPMENT	299
HUMEYRA MUSTAFAYEVA. PROBLEMS OF DEMOCRATIC TRANSFORMATION IN THE MODERN STAGE: EXPERIENCE AND PERSPECTIVES	304
KAMIL MIRIYEV. THE IMPACT OF THE U.S. MIDDLE EAST POLICY ON SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN THE ARAB WORLD	310
YEGANA BAKHSHIYEVA. HYDRORESOURCES OF THE SOUTH CAUCASUS AS A STRATEGIC IMPORTANCE OF GREEN ENERGY	321

PUBLIC ADMINISTRATION

VAGIF MAMMADOV. EFFECTIVENESS OF PUBLIC SERVICES FROM A MULTIDIMENSIONAL GOVERNANCE PERSPECTIVE.....	327
---	------------

PEDAGOGY

AMINA SAFARZADE. USING EXTENSIVE READING PROGRAMS TO FOSTER AUTONOMY AND READING FLUENCY IN EFL LEARNERS	336
---	------------

LIBRARY SCIENCE

SEVDA KARIMOVA. BUSINESS, LIBRARY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: OPPORTUNITIES AND PROSPECTS	343
---	------------

JUBILEES

Jabi Bahramov. Honorable pages of life dedicated to the research of Azerbaijan and world history: doctor of historical sciences, professor Irada Said gizi Baghirova.....	350
--	------------

INTERNATIONAL STANDARDS AND RECOMMENDATIONS

<i>Heidari et al. Sex and Gender Equity in Research: rationale for the SAGER guidelines and recommended use / Translation authors: Irada Huseynova, Sabuhi Gahramanov.....</i>	353
--	------------

UOT 372.881.111.1

<https://doi.org/10.59849/2710-0820.2026.1.336>

Amina Safarzade

PhD, Associate Professor

Azerbaijan University of Languages

amina.safarzade@adu.edu.az

Azerbaijan

ORCID: 0000-0003-3203-5112

USING EXTENSIVE READING PROGRAMS TO FOSTER AUTONOMY AND READING FLUENCY IN EFL LEARNERS

Keywords: *extensive reading, reading comprehension, reading fluency, learner autonomy, language acquisition*

Introduction

Reading is a fundamental skill in second and foreign language learning, serving as a primary vehicle for vocabulary acquisition, grammar reinforcement, and overall language development. In the context of English as a Foreign Language (EFL), learners often encounter challenges such as limited exposure to authentic texts, low motivation, and slow reading fluency, which hinder their ability to engage with language meaningfully (Nation, 2009, p. 50-51). Developing both reading fluency and learner autonomy has become a central concern in modern EFL pedagogy, as these elements are closely linked to lifelong learning and effective language acquisition (Ningsih, 2019, p. 355).

Extensive Reading (ER) programs have emerged as a widely researched approach to enhance reading skills while promoting learner autonomy. Unlike intensive reading, which focuses on detailed comprehension and language analysis, ER encourages learners to read large quantities of material for general understanding, fostering enjoyment and intrinsic motivation (Day & Bamford, 2002, p. 138). Studies indicate that ER not only improves reading speed and comprehension but also contributes to vocabulary expansion and the development of independent learning strategies (Renandya & Jacobs, 2002, p. 298).

Autonomy in language learning refers to the learner's ability to take responsibility for their learning process, including setting goals,

selecting resources, and self-monitoring progress (Benson, 2013; Little, 1991). Integrating ER into EFL classrooms provides a practical pathway to cultivate such autonomy. When learners choose texts aligned with their interests and read at their own pace, they gain a sense of control and motivation, which enhances both engagement and achievement.

Despite extensive research on ER, challenges remain in effectively implementing ER programs in diverse educational contexts. Factors such as limited library resources, varying proficiency levels, and insufficient teacher training can impact program success. Therefore, this article aims to synthesize existing research on ER, examining how well-structured ER programs can foster both reading fluency and learner autonomy in EFL settings. The discussion focuses on practical strategies for integrating ER into curricula, the scientific evidence supporting its benefits, and implications for teaching practice.

Purpose of the study: This article seeks to provide EFL practitioners with a comprehensive overview of ER programs, highlighting their potential to enhance reading fluency and autonomy while offering practical recommendations for implementation.

Research questions addressed in the article:

1. How do extensive reading programs contribute to EFL learners' reading fluency?
2. In what ways do ER programs foster learner autonomy?

3. What practical strategies can teachers employ to integrate ER effectively in the classroom?

Literature Review

Extensive Reading (ER) is widely recognized as a pedagogical approach designed to enhance language acquisition by exposing learners to large quantities of comprehensible input (Day & Bamford, 2002, p. 138). Unlike intensive reading, which emphasizes close analysis of texts and language structures, ER encourages learners to read for general understanding, often selecting materials based on personal interest and reading level (Nation, 2009, p. 49). ER programs aim to create a reading-rich environment, fostering both motivation and linguistic competence.

Research has consistently highlighted the benefits of ER for vocabulary acquisition, reading comprehension, and overall language development. For instance, Robb and Susser (1989, p. 248) compared ER with traditional skills-based instruction in an EFL context and found that learners participating in ER programs demonstrated greater improvement in reading speed and comprehension, while also reporting higher levels of enjoyment and engagement. Extensive exposure to written texts enables learners to internalize language patterns naturally, supporting the development of implicit linguistic knowledge.

Reading fluency encompasses not only the ability to read accurately and quickly but also the capacity to comprehend texts efficiently (Grabe & Stoller, 2011, p. 11-12). ER has been shown to facilitate fluency by providing repeated exposure to vocabulary and sentence structures in meaningful contexts. Studies indicate that learners engaged in regular ER improve reading rate and comprehension without explicit grammar instruction (Nation, 2009, p. 56).

Sustained ER contributes to significant gains in reading speed and comprehension. Learners who participate in daily reading activities are more likely to develop automaticity in word recognition, a critical component of fluency. Moreover, the motivational aspects of ER – such as choice of materials and enjoyment of reading – have been linked to higher reading

engagement, which indirectly supports fluency development (Thuy & Thuc, 2020, p. 44).

Learner autonomy, defined as the capacity to take charge of one's learning, is a key factor in successful language acquisition. ER programs inherently support autonomy by allowing learners to select texts according to their interests and reading level, set personal reading goals, and monitor their progress. This self-directed approach encourages reflective learning and fosters responsibility for one's own language development.

Numerous studies have explored the relationship between ER and autonomy. Learners involved in ER programs reported greater control over their learning, choosing books that aligned with personal interests and reading comfort levels. Ningsih (2019, p. 358) argued that autonomy cultivated through ER enhances motivation, leading learners to engage in reading activities beyond the classroom. ER thus provides a dual benefit: improving linguistic competence while strengthening learners' capacity to manage their own learning process.

Despite its documented benefits, implementing ER in EFL contexts presents several challenges. Resource limitations, such as inadequate access to graded readers or large-scale libraries, can hinder program effectiveness. Learners' proficiency levels may vary widely, requiring careful scaffolding to ensure comprehension and sustained engagement. Additionally, insufficient teacher training in ER methodologies may reduce program impact.

To address these challenges, researchers recommend structured ER programs that include a variety of text genres, regular monitoring of reading progress, and integration with classroom activities to maintain motivation. Teacher guidance remains important, not to control reading choices, but to support learners in selecting appropriate materials and tracking development.

Existing literature provides strong evidence that ER enhances reading fluency and learner autonomy in EFL contexts. However, there remains a need for comprehensive studies that examine the integration of ER into diverse educational settings, including its long-term impact on autonomous learning habits and reading pro-

iciency across proficiency levels. Moreover, while studies frequently highlight the benefits of ER, empirical evidence regarding the most effective program design and teacher facilitation strategies is still limited.

Designing and Implementing Extensive Reading Programs in EFL Contexts

Effective Extensive Reading (ER) programs are grounded in several pedagogical principles that promote both reading fluency and learner autonomy (Day & Bamford, 2002, p. 137-140; Renandya & Jacobs, 2002, p. 296-298).

Learner-Centered Approach: ER emphasizes learner choice, allowing students to select texts according to their interests, reading level, and personal goals. Such autonomy increases intrinsic motivation, encourages self-directed engagement, and fosters responsibility for one's own learning (Ningsih, 2019, p. 355-356).

Volume and Variety of Reading: Exposure to a wide range of texts, including graded readers, short stories, and adapted literature, ensures sufficient comprehensible input. This variety supports vocabulary acquisition, reading speed, and comprehension across different genres and topics (Nation, 2009, p. 52; Robb & Susser, 1989, p. 248).

Consistency and Sustained Engagement: Regular reading sessions, even of short duration, help learners develop fluency through repeated exposure to language structures. Programs that encourage daily or weekly reading practice show stronger impacts on both speed and comprehension than sporadic reading activities.

Integration with Classroom Activities: While ER prioritizes independent reading, integrating reflection activities, discussions, or book reports enhances accountability and deepens learning. These activities allow learners to process content meaningfully, reinforcing comprehension and retention (Day & Bamford, 2002, p. 138).

Teacher as Facilitator: The role of the teacher in ER programs is supportive rather than directive. Teachers guide text selection, monitor progress, and provide encouragement, while respecting learner autonomy. This bal-

ance ensures learners remain motivated without feeling controlled.

Designing a structured ER program involves clear, practical guidelines to maximize effectiveness:

Text Selection: Learners should have access to a range of appropriately leveled materials. Graded readers, adapted novels, and culturally relevant texts help maintain comprehension while avoiding frustration. Allowing learners to choose topics of interest enhances motivation.

Scheduling Reading Sessions: A consistent reading schedule, such as 20–30 minutes per day or multiple sessions per week, fosters habitual reading and fluency development. Programs may set flexible targets (e.g., pages per week) rather than rigid requirements.

Progress Tracking: Learners can maintain reading logs or journals to record completed texts, reading duration, and reflections. Peer sharing or short presentations encourages accountability and engagement (Day & Bamford, 2002, p. 139).

Support for Struggling Readers: Teachers can provide scaffolding through reading circles, paired reading, or guided discussions, ensuring comprehension while preserving learner autonomy. Gradually reducing support fosters independence.

The design elements of ER programs directly support the two main outcomes of interest:

Autonomy: Learner choice, reflection activities, and self-monitoring cultivate a sense of ownership and responsibility for learning. Autonomy enhances motivation and encourages learners to continue reading beyond the classroom (Ningsih, 2019, p. 358).

Reading Fluency: Sustained exposure to meaningful, comprehensible texts improves reading speed, accuracy, and comprehension. Variety and volume of reading reinforce lexical and structural knowledge, promoting automaticity in reading (Grabe & Stoller, 2011, p. 11-12; Waring, 2011, p. 3).

Existing studies provide practical examples of ER implementation:

Weekly Reading Challenges: Learners select and complete at least one graded reader per week, tracking progress in logs.

Classroom Book Talks: Students share summaries or reflections, stimulating discussion and deeper comprehension.

Peer Review of Reading Journals: Encourages collaboration and accountability while respecting individual choice.

These examples demonstrate how ER programs can be both flexible and structured, ensuring learners develop fluency and autonomy simultaneously.

Each component of the program design is supported by empirical evidence:

Choice and autonomy → increase motivation and engagement (Ningsih, 2019, p. 356).

Volume and consistent practice → improve fluency and comprehension (Day & Bamford, 2002, p. 138).

Integration with reflection or discussion → reinforces learning and supports self-directed strategies (Renandya & Jacobs, 2002, p. 297-298).

Teacher facilitation → balances autonomy with guidance to maintain progress (Ningsih, 2019, p. 358).

By following these principles, ER programs can be implemented effectively in EFL contexts, providing learners with a practical framework to enhance both reading fluency and learner autonomy.

Results and Discussion

A synthesis of multiple studies shows that ER consistently improves reading fluency among EFL learners. Robb and Susser (1989, p. 248) found that learners engaged in ER programs developed faster reading speeds and higher comprehension compared to learners in traditional skills-based instruction. Sustained exposure to extensive reading materials results in significant gains in reading speed and accuracy.

Research also emphasizes the role of vocabulary acquisition in fluency development. Nation (2009, p. 56) highlights that ER provides repeated exposure to high-frequency vocabulary in context, which supports automaticity in word recognition — a key component of fluency. Moreover, Day and Bamford (2002, p. 137) note that variety in text genres and topics

allows learners to encounter diverse syntactic structures, further consolidating fluency.

While the positive impact of ER on fluency is well-documented, challenges remain. Some learners, particularly those at lower proficiency levels, may experience comprehension difficulties if texts are not carefully leveled. Moreover, inconsistent reading schedules or lack of motivation can reduce program effectiveness. Therefore, teachers play a crucial role in scaffolding text selection, monitoring progress, and providing encouragement.

ER programs inherently promote learner autonomy by giving learners control over text selection, reading pace, and reflection activities (Ningsih, 2019, p. 355). Students who regularly engage in ER report increased motivation, confidence, and willingness to read outside the classroom. ER fosters self-directed learning behaviors, such as goal setting and self-assessment, which are key indicators of autonomy.

Although ER supports autonomy, the literature suggests that autonomy develops gradually. Learners initially require guidance to select suitable texts and structure their reading. Teachers' facilitation, rather than control, is essential to maintain motivation and ensure learners do not disengage due to difficulty or boredom. Additionally, cultural factors may influence learners' willingness to exercise autonomy, highlighting the need for contextual adaptation of ER programs.

Many studies highlight the interconnected benefits of ER: as learners read more extensively, their fluency improves, which in turn reinforces confidence and autonomy (Grabe & Stoller, 2011, p. 11-12). Improved fluency reduces cognitive load during reading, allowing learners to focus on meaning, self-reflection, and strategy use — key aspects of autonomous learning.

The literature suggests a positive feedback loop: ER increases fluency → fluency enhances confidence → confidence promotes autonomous reading → autonomy sustains engagement with ER. However, ensuring that learners remain engaged over time requires structured support, periodic assessment, and integration with classroom activities. Without such scaffolding,

folding, some learners may plateau or lose motivation.

Challenges Identified in the Literature:

1. Limited access to graded readers or culturally relevant texts.

2. Variability in learner proficiency, requiring differentiated reading materials.

3. Maintaining consistent motivation and reading habits.

4. Teacher preparedness to implement and monitor ER programs effectively.

5. Pedagogical Implications:

6. Teachers should provide variety and choice to maintain motivation.

7. Structured reflection (journals, discussions) reinforces learning.

8. Programs should balance independence and support to develop autonomy without reducing engagement.

9. Regular monitoring and formative feedback enhance program effectiveness.

Based on the literature, the following practices emerge as most effective:

1. Provide wide-ranging, level-appropriate reading materials.

2. Encourage learner choice and self-directed reading.

3. Implement consistent reading schedules with flexible targets.

4. Integrate reflection and discussion activities to deepen comprehension.

5. Offer teacher facilitation, not control, to maintain motivation and scaffold autonomy.

Conclusion

This article has synthesized existing research on Extensive Reading (ER) programs and their role in fostering reading fluency and learner autonomy in EFL contexts. Evidence from multiple studies consistently demonstrates that ER provides learners with substantial opportunities for repeated exposure to meaningful, comprehensible input, which in turn enhances reading speed, accuracy, and comprehension (Robb & Susser, 1989, p. 248; Waring, 2011, p. 3). At the same time, ER programs promote autonomy by allowing learners to make choices about texts, set personal goals, and engage in self-directed reflection, fostering

motivation and lifelong learning skills (Ningsih, 2019, p. 355-356).

The novelty of this work lies in its integration of fluency and autonomy perspectives within a single framework of ER implementation. While prior studies often focus exclusively on either linguistic outcomes or learner autonomy, this article demonstrates how ER simultaneously supports both dimensions. The synthesis highlights the interconnected benefits of ER: as learners' reading fluency improves, their confidence grows, which encourages autonomous learning behaviors and sustains engagement with reading activities over time. This dual perspective provides a more comprehensive understanding of ER's pedagogical value in EFL contexts.

The findings offer clear guidance for EFL practitioners seeking to implement ER programs effectively. By emphasizing learner choice, consistent reading schedules, reflective activities, and teacher facilitation, educators can design programs that foster both fluency and autonomy. This approach is adaptable to diverse educational contexts, from large university classes to smaller language institutes, and can be implemented even when resources are limited by prioritizing graded readers, digital texts, or collaborative reading activities.

Final Recommendations:

1. Promote learner autonomy by offering diverse and engaging reading materials and encouraging self-directed reflection.

2. Foster reading fluency through consistent, sustained reading practice and exposure to a variety of texts and genres.

3. Integrate ER with classroom activities, such as discussions, journals, or peer presentations, to enhance accountability and comprehension.

4. Provide teacher facilitation, focusing on guidance and motivation rather than controlling text selection or reading pace.

5. Adapt programs to learner proficiency levels, ensuring accessible and engaging materials for all learners.

In conclusion, ER programs represent a powerful pedagogical tool in EFL education, simultaneously promoting linguistic competence and learner independence. The integration

of these two dimensions – fluency and autonomy – creates a positive feedback loop that enhances both the effectiveness of reading programs and learners' long-term engagement with English. Future research could further explore contextual adaptations of ER, examine longitudinal impacts on fluency and autonomy, and develop strategies to optimize ER for learners with diverse needs.

REFERENCES

1. Benson, P. (2013). *Teaching and researching: Autonomy in language learning*. Routledge.
2. Day, R., & Bamford, J. (2002). Top ten principles for teaching extensive reading. *Reading in a Foreign Language*, 14(2), 136–141.
3. Grabe, W., & Stoller, F. L. (2011). *Teaching and researching reading* (2nd ed.). London, UK: Routledge. 344 p.
4. Little, D. (1991). *Learner Autonomy: A guide for Learners and Teachers*. Dublin: Authentic.
5. Nation, I. S. P. (2009). *Teaching ESL/EFL reading and writing*. New York, NY: Routledge. 171 p.
6. Ningsih, S. (2019). Developing students' level of autonomy through extensive reading activity in EFL context. In *Second Conference on Language, Literature, Education, and Culture (ICOLLITE 2018)* (pp. 355-359). Atlantis Press.
7. Renandya, W. A., & Jacobs, G. M. (2002). Extensive reading: Why aren't we all doing it. *Methodology in language teaching: An anthology of current practice*, 8, pp. 295-302.
8. Robb, T. N., & Susser, B. (1989). Extensive reading vs. skills building in an EFL context. *Reading in a Foreign Language*, 5(2), pp. 239–251.
9. Thuy, P. T., & Thuc, D. T. (2020). Incorporating extensive reading into reading lessons for the development of reading abilities. *The Educational Review, USA*, 4(2), 38-44.
10. Waring, R. (2011). Extensive reading in English teaching. *Innovation and creativity in ELT methodology*, 69-80.

Xülasə

Əminə Səfərzadə

İngilis dilini xarici dil kimi öyrənən tələbələrdə müstəqilliyi və oxu sürətini artırmaq üçün geniş oxuma proqramlarından istifadə

Bu məqalədə geniş oxuma proqramlarının ingilis dilini xarici dil kimi öyrənən tələbələrdə oxu sürətinin artırılmasında və öyrənmə müstəqilliyinin inkişafında rolu araşdırılır. Mövcud tədqiqatların sintezi əsasında göstərilir ki, geniş oxuma tələbələrə anlaşılan mətnlərlə təkrar qarşılaşmaq imkanı yaradır, bu da oxu sürətinin yüksəlməsinə, mətnin mənimsənilməsinə və söz ehtiyatının genişlənməsinə səbəb olur. Geniş oxuma proqramları həmçinin tələbələrin maraqlarına uyğun mətn seçməsinə, şəxsi məqsədlər müəyyənləşdirməsinə və reflektiv oxu fəaliyyətlərinə cəlb olunmasına şərait yaradaraq müstəqilliyi gücləndirir. Geniş oxumanın ikili təsiri müsbət geribildirim dövrəsi formalaşdırır: oxu sürətinin artması tələbələrin özünəinamını möhkəmləndirir, bu isə onları müstəqil şəkildə oxu fəaliyyətlərinə daha çox cəlb edir. Geniş oxumanın tətbiqi zamanı resursların məhdudluğu, tələbələrin dil səviyyəsində fərqliliklər və motivasiyanın qorunması kimi çətinliklər də nəzərdən keçirilir və onların aradan qaldırılması üçün strategiyalar təqdim olunur. Müəllimlər üçün praktik tövsiyələrə müxtəlif oxu materiallarının təqdim edilməsi, müntəzəm oxu qrafikinə saxlanılması, reflektiv fəaliyyətlərin inteqrasiyası və tələbələrin seçimlərinə müdaxilə etmədən istiqamət verilməsi daxildir. Məqalə geniş oxuma proqramlarında sürət və müstəqillik aspektlərinin birləşdirilməsinin elmi yeniliyini nümayiş etdirir və onun ingilis dili tədrisində praktik əhəmiyyətini vurğulayır. Ümumilikdə, sintez geniş oxuma proqramlarının eyni vaxtda həm dil bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə,

həm də müstəqil öyrənməni dəstəkləməsini təmin edən kompleks çərçivə təqdim edir və bu sahədə müəllimlər və proqram tərtibatçıları üçün dəyərli töhfələr verir.

Açar sözlər: geniş oxuma, oxunu anlama, oxu sürəti, öyrənmə müstəqilliyi, dil öyrənilməsi

Резюме

Амина Сафарзаде

Использование программ обширного чтения для развития автономии и беглости чтения у учащихся, изучающих английский язык как иностранный

В данной статье рассматривается роль программ обширного чтения в развитии беглости чтения и автономии учащихся, изучающих английский язык как иностранный. На основе синтеза существующих исследований показано, что программы обширного чтения обеспечивает учащимся повторное взаимодействие с доступными для понимания текстами, что способствует улучшению скорости чтения, понимания и расширению словарного запаса. Программы обширного чтения также развивают автономию, позволяя учащимся выбирать тексты по интересам, устанавливать личные цели и участвовать в рефлексивных практиках чтения. Двойное воздействие обширного чтения создает положительную обратную связь: повышение беглости чтения увеличивает уверенность учащихся, что, в свою очередь, стимулирует самостоятельное чтение. Обсуждаются трудности внедрения обширного чтения, включая ограниченность ресурсов, различия в уровне владения языком и поддержание мотивации, а также стратегии их преодоления. Практические рекомендации для преподавателей включают предоставление разнообразных материалов для чтения, регулярное планирование занятий, интеграцию рефлексивных упражнений и сопровождение учащихся без ограничения их выбора. Статья демонстрирует научную новизну сочетания аспектов беглости чтения и автономии и подчеркивает практическую значимость обширного чтения для преподавания английского языка как иностранного. В целом, синтез исследований предоставляет комплексную основу для проектирования программ обширного чтения, одновременно поддерживающих языковое развитие и самостоятельное обучение.

Ключевые слова: обширное чтение, понимание прочитанного, беглость чтения, автономия учащихся, овладение языком